

Fragmenter av et liv på vei inn i sosiologien - 1952-68

Else Øyen¹

Tiden før Norge 1952-57

Å svare på spørsmålet, om” hvorfor ble du sosiolog?”, er en historie som går over flere år. Veien ble til mens jeg gikk – et utsagn som flere av de eldre norske sosiologer nok vil nikke gjenkjennende til – og i tillegg vandret jeg i ukjent terreng.

Jeg kommer fra en københavnsk middelklassefamilie som hadde aspirasjoner til å nå høyere opp i samfunnet, men manglet de økonomiske midlene. I stedet, eller jeg skal kanskje si derfor, ble det satset på et dannelsesprosjekt for neste generasjon. Det var et trygt og rolig hjem, men preget av et omfattende regelverk for hva som var lov og ikke lov å si og gjøre. Reglene hadde mindre utgangspunkt i moralske normer enn i forestillinger om hvordan familien ønsket å se ut i forhold

til omverdenen. Det ble sjelden gitt begrunnelse for de mange uformelle reglene. De var udiskutable. Det var i det hele tatt ikke høflig å diskutere og ha avvikende meninger. Spesielt var det ikke rom for å diskutere politikk og økonomi. Det var ikke-temaer som ble sett på som vulgære. Jeg husker ikke om de voksne diskuterte samfunnsspørsmål, men det er for så vidt likegyldig for barna hadde ikke adgang til de voksnes samtaler. Jeg skulle bli den første artianer i familien, og det ble tatt for gitt at som jente skulle jeg inn på en av språklinjene. Mitt første opprør kom da jeg insisterte på reallinjen. Det var ikke fordi jeg var spesielt interessert i realfag. Det var heller et forsøk på å ta grep om eget liv. Den runden vant

jeg. Etter artium i 1952 fikk omgivelsene vite at ”hun skal på Universitetet og studere til læge”. Det var liksom det fineste man kunne bli. Jeg visste ikke om det var akkurat det jeg hadde lyst til – jeg visste faktisk slett ikke *hva* jeg ville.

Men andre omstendigheter tok over. Jeg fikk et års stipend til Frankrike (som familien hadde søkt på mine vegne uten at jeg visste det), og ble innlosjert på pensjonatskole i Nice. Der var jeg eneste utlending blant døtre av franske embetsmenn som styrte ute i koloniene. De unge pikene skulle beskyttes mot verdens mange fristelser, så for meg ble det et nytt møte med et hav av strenge atferdsregler. Men fransk lærte jeg i alle fall, og i tillegg fikk jeg innblikk i deler av den franske kulturen. I 1953 fulgte et år i England som ”mother’s help”, nå kontrollert gjennom avstand, magre lomme penger og vertsfamilien jeg ble ”betrodd”. Her lærte jeg britisk-engelsk og regler for takt og tone i det britiske samfunn. Året etter ble det stipend til USA, på University of Arkansas, i senator Fulbrights egen hjemby. Det var midt i ”The Deep South”. Den første ”neger” jeg hadde sett var like etter krigen da et amerikansk krigsskip kom inn til havnen i København. Der sto det en svart mann på dekk, og jeg var ganske fascinert av hans mørke farge. Siden kunne jeg avstandsbetrakte svarte mennesker i Nice og de få gangene jeg kom til London. Førøvrig var jeg fullstendig uforberedt på de voldsomme rase-motsetninger jeg møtte i sørstatene. Totalt uforberedt.

Jeg hadde søkt stipend for å studere amerikansk kultur, litteratur og, historie. Det var den slags temaer som slo an når piker fra møblerte hjem sendte sine håpefulle søknader. Allerede første semester meldte jeg meg inn på et fag som het sosiologi fordi jeg regnet med det hadde å gjøre med det amerikanske samfunnet. Til å begynne med var jeg ganske desorientert. Det veltet frem med begreper som ikke ga noen mening. Men etter hvert begynte det å komme frem ny forståelse når professoren beskrev samfunnet som en struktur som besto av ulike elementer som kunne analyseres hver for seg og i samhandling. Begreper som roller, institusjoner, normer, lagdeling mv., ble meningsfulle og ga en ny dimensjon til min oppfattelse av samfunnet rundt meg. Analyseapparatet var røft, men bedre enn det jeg hadde hatt før. Jeg opplevde at jeg hadde fått utlevert en redskapskasse jeg kunne bruke, men til hva, visste jeg enda ikke.

Det var ikke mange europeere på universitetet, og jeg ble godt tatt imot og vist omkring. Første gang jeg kom forbi en benk med et skilt hvor det sto ”For whites only”, ble jeg veldig overrasket og spurte hvorfor. Det ble ikke gitt noe forklarende svar, annet enn at sånn var det bare. Så kom vi forbi en drikkefontene. Der sto det også ”For whites only”. Jeg husker at jeg sa, ”men sorte mennesker blir vel også tørste. Det er varmt, de trenger vel også vann?” Nei, de fikk ordne seg selv, var svaret. En dag tok jeg bussen sammen med noen av jentene fra universitetet.

Det var ingen plasser ledige lengst fremme så jeg gikk bak i bussen og satte meg. Da kom en av mine medstudenter og halte meg opp og sa at der kunne jeg ikke være. ”Ja, men det var jo plass bak”, sa jeg. ”Der kan du ikke være, der er det bare for niggers.” Så jeg måtte stå fremme med de hvite. I en av de mindre byene ble jeg truet av en større gruppe hvite menn til å forlate en konsert med den sorte sangeren Nat King Cole. Og sånn fortsatte det med stadig nye ubehagelige episoder og unnvikende svar. Det var opprørende og uforståelig. Men hvorfor jeg intuitivt reagerte så sterkt den gang, vet jeg ikke den dag i dag. Ganske visst var jeg ikke oppdradd til å diskriminere på grunn av farge, men ellers var det ikke noe i min fortid som tilsa en slik reaksjon.

Neste semester tok jeg all den sosiologien det var mulig å ta, hvert eneste kurs. Etter en stund i sosiologiklassene begynte jeg å stille de spørsmålene jeg ikke kunne få svar på andre steder. Da hadde jeg passert en eller annen grense, for jeg spurte og grov og syntes aldri svarene var uttømmende nok. Jeg må ha vært en pest og en plage. På et visst tidspunkt fikk vi utlevert Bogardus-testen². Den ble brukt til å måle nærhet til ulike grupper gjennom å svare på en rekke spørsmål som: ”Vil du ha en inder til nabo?”. ”Vil du ha en neger til nabo?”. ”Ville du invitert inderen hjem til deg?”. ”Ville du invitert negeren hjem til deg?”. ”Vil du være venn med en inder?”. ”Vil du være venn med en neger?”. ”Vil du gifte deg med en inder?”. ”Vil du gifte deg med en neger?”. Hver gang det ble spurt sa jeg ”ja!”, og det ble helt stille i klassen. Etter timen kom professoren ned til meg og sa han gjerne ville snakke med meg. Han sa rett ut at det jeg gjorde var livsfarlig, at han var enig med meg i det jeg sa og delte mine synspunkter, men at det ikke var mulig å fremme dem her i dette samfunnet på dette tidspunkt. Hvis jeg ville vite mer, så kunne jeg alltid komme til hans kontor, men i timene og også utenfor klasserommet burde jeg forholde meg stille. Jeg kom ofte tilbake til hans kontor, både for å snakke om raseproblematikk³ og lære mer om sosiologi. Han var dyktig og uendelig tålmodig, og jeg tenker stadig på han med stor takknemmelighet⁴.

Alt dette gjorde veldig inntrykk, og det ble forsterket av at noen kalte meg ”nigger lover” og andre sluttet å invitere meg ut. Men min intellektuelle nysgjerrighet var omsider begynt å våkne, og nå visste jeg hva jeg ville. Så jeg skrev hjem til mine foreldre at når jeg kom tilbake til København ville jeg studere sosiologi. De visste ikke hva sosiologi var, men tok kontakt med Københavns Universitet og fikk vite at faget ikke var ordentlig etablert enda. Den første professoren i sosiologi var nettopp ansatt. Det var nordmannen Kåre Svalastoga, og jeg skulle være velkommen som hans første student. Så da jeg kom hjem til København, dro jeg inn til det nye Sociologisk Institut med mine amerikanske bøker under armen. Jeg skulle være student i sosiologi. Svalastoga var veldig imøtekommende, men det

var en skuffelse at det ikke var noen andre studenter. Derimot var det noen godt voksne folk med variert faglig bakgrunn – blant annet et par jurister, en kriminolog, en byplanlegger⁵ og en psykolog som var interessert i faget og som en gang i uken holdt seminar. Der ble jeg invitert med og satt til å analysere og presentere artikler på like fot med de andre. Det meste skjønte jeg ikke, men jeg hang med. Svalastoga hadde sin styrke innen to felter: lagdelingsteori og empirisk metode. Han var midt inne i sin store og banebrytende undersøkelse av sosial mobilitet i det danske samfunnet, og jeg var heldig som kom inn på det tidspunktet. Han hadde fått sin første student, men glemte det rett som det var, og brukte meg mer eller mindre som ulønnet assistent. Den første jobben han ga meg var å finne og intervju en person som hadde beveget seg fra laveste til øverste posisjon i samfunnet i løpet av sin livstid, og en person som hadde gjort det motsatte og beveget seg fra toppen av samfunnet og ned til laveste posisjon. Deretter skulle jeg beskrive hva som sto sentralt i motsatte typer mobilitet. Det fantes ingen Google den gang, så jeg måtte selv gå ut og finne to mennesker i København som hadde opplevd slike posisjonsskift, og jeg måtte selv komme med forslag til spørreskjema og begrunne det. Det var fryktelig mye selvstendighet. Ett av resultatene viste at han som hadde opplevd oppadgående mobilitet droppet sine venner og sosiale nettverk til fordel for nye etter hvert som han beveget seg oppover i de sosiale lagene, mens den som hadde nedadgående mobilitet ikke fornyet sine nettverk men bare refererte til sine sosiale nettverk fra de øverste lag. Det gjorde et stort inntrykk på meg, for jeg hadde jo aldri tenkt i slike baner. Svalastoga sendte meg også ut for å intervju til lagdelingsundersøkelsene og delta i analysene. Han herjet med meg – jeg måtte gjøre rede for alt jeg hadde tenkt og gjort, og jeg slapp ikke unna. Hans mantra var å ikke anta noe uten dokumentasjon. Han ga meg en rigid metodeopplæring som jeg har hatt god nytte av i alle år.

Siden fikk Svalastoga en ublid skjebne i forbindelse med studentopprøret hvor positivismedebatten sto sentralt blant studentene i samfunnsfagene. Svalastoga så nok seg selv som positivist, var tett knyttet til den delen av amerikansk sosiologi og mer opptatt av lagdelingsteori enn marxistisk klasselære. I tillegg var han som person ganske rigid, så han var den perfekte skyteskive for studentene. Men internasjonalt sto han (og står fortsatt sies det) som en av de store innen lagdelingsteori, og hans empiriske undersøkelser i det danske samfunnet, regnes som klassikere.⁶

Som eneste student fikk jeg mye oppmerksomhet. I 1956 skulle det være en verdenskongress for sosiologer i Amsterdam⁷, og dit ville jeg fryktelig gjerne. Men jeg hadde ikke penger, så hele sommeren reiste jeg rundt i Skandinavia som guide for franske turister for å tjene penger til å delta på kongressen. Den innsatsen resulterte i at jeg på min CV kan skrive at i seks dager var jeg den første pre-

sidenten i en ikke-eksisterende ”Dansk Sociologforening”⁸. Da jeg sammen med Svalastoga og de andre danske deltakere ankom til kongressen, ble jeg registrert som student og fikk et adgangstegn som bare ga adgang til plenarforedragene. Det var da de danske deltakerne mobiliserte. De visste jeg hadde jobbet hardt hele sommeren for å være med, så de kalte sammen og dannet den første danske sosiologforening og gjorde meg til president så lenge kongressen varte. Deretter gikk de tilbake til registreringen og sa: ”Her må det foreligge en feil, for vår president er bare blitt registrert som student.” Innvendingen ble tatt alvorlig og så fikk jeg et nytt adgangstegn som ga meg adgang til alle faglige sesjoner og sosiale tilstelninger. Det jeg husker best var Sovjetunionens delegasjon som visstnok deltok for første gang. Alle var veldig opptatt av hva de sovjetiske innledere ville si. De skulle innlede i en sesjon om lagdelingsteori og hadde forlangt et rundt bord. Det var et relativt lite rom, og jeg var heldig å få stå ganske nært. Rundt dette bordet begynte de sovjetiske forskerne å tegne opp sektorer som i en bløtkake. Disse sektorene, forklarte de, hadde hvert sitt ansvar og alle var likestilte. Konvensjonell lagdelingsteori ble avvist som irrelevant. Svalastoga var til stede, men det ble ikke åpnet for diskusjon. Det gjorde inntrykk på meg som hadde levd et år med lagdelingsteori som det sentrale felt.

Jeg fikk også adgang til de mange cocktailselskapene og fikk oppleve de store navnene innen sosiologien tett på. På en av tilstelningene møtte jeg en egypter som absolutt ville introdusere meg for sin aller beste venn som han kjente fra USA. På trappen til Det Tropiske Museum i Amsterdam introduserte han meg til en nordmann.⁹ Et halvt år senere satt jeg på pauserommet i Løkkeveien. Og det var på alle vis et godt valg.

Løkkeveien 1957-60¹⁰

Det var fantastisk fint å komme inn i et fagmiljø med jevnaldrende magistergrads-studenter og ferdige kandidater som alle var dypt engasjerte i og av sosiologien som fag. Det var som en Sareptas krukke. Alle hadde prosjekter gående, og det var diskusjoner på kryss og tvers. Sosiologien var mye mer vidtfavnende enn jeg hadde forestilt meg. Ingen spesiell retning dominerte, selv om noen prøvde å selge sine synspunkter litt hardere enn andre. Amerikansk sosiologi sto sterkt fordi flere hadde opphold i USA bak seg og få leste tysk eller fransk. Professor Sverre Holm, som så vidt jeg husker aldri holdt en eneste forelesning, hentet inn inviterte forelesere til å supplere de få fastansatte, og studentene deltok med sine spesialfelt, så vi hadde mye undervisning. Det var ikke så at den nødvendigvis hang sammen for

det var ikke et felles pensum. Til magistergraden la studentene selv opp et pensum som de presenterte for godkjenning.

Pauserommet var sentrum i vårt univers. Det var et lite pauserom, og vi satt trangt med nistepakken balanserende på knærne. Men ingen, bortsett fra Sverre Holm og tidvis Johan Galtung, spiste på sine kontorer. Diskusjonene på pauserommet var altfor interessante til å gå glipp av. De dreide seg ikke bare om sosiologi. Like ofte var det politiske diskusjoner og utvekslinger. Mest norsk politikk, men Ingrid Eide og Johan Galtungs innspill var ofte hentet utenfor Norge. Jeg satt bare og hørte på, for jeg hadde ikke så mye å komme med. Når jeg ser tilbake på diskusjonene fra den gang og sammenlikner dem med diskusjonene som kom i forbindelse med studentopprøret i 70-årene, så er det ingen tvil om at utvekslingene på pauserommet holdt en mye høyere kvalitet. Argumenter ble utfordret og måtte begrunnes. Her ble det ikke vist noen nåde. Empirien var ofte svak fordi vi manglet data, men jeg vil hevde at det bidro til at hypotesedanningen florererte. De fleste på instituttet soknet til venstrefløyen, slik sosiologer ofte har gjort.

I gangene gikk mange av de som siden skulle sette spor etter seg i sosiologi og samfunnet ellers. Men det visste vi jo ikke den gang. Nils Christie holdt på med sin doktoravhandling om unge norske lovovertredere. Han ble en viktig person og inspirator for meg. Først tok jeg kriminologi som støttefag og avhandlingen for magistergraden var en rettssosiologisk studie av hvordan unge gutter og jenter i København oppfattet rettslige grenser for deres atferd, og i hvilken utstrekning de tok formelle og uformelle sanksjoner i betraktning når de utfoldet seg¹¹. Yngvar Løchen var midt i sitt banebrytende arbeid om idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus, og også denne problematikken ble viktig for meg i min videre forskning. Men noen formell veileder eller veiledningskomite fikk magistergradsstudentene ikke. I dag ville man nok si at vi ble overlatt til oss selv. Men det var ikke slik det ble opplevd. Vi beveget oss rundt i et frodig faglig miljø uten sperrer for hvem vi kunne spørre til råds og starte en diskusjon med.

Mitt største problem var at det var så utrolig mange deler av sosiologien å forholde seg til. Odd Ramsøy var kunstinteressert og holdt blant annet en egen forelesningsrekke om sosiologien og kunsten. Astrid Nypan kom innenom med sitt prosjekt om kaffedyrking i Afrika fra et så eksotisk sted at vi måtte finne frem et kart. Ingrid Eide var allerede interessert i utdanningsspørsmål som siden førte henne til jobben som statssekretær i Utdanningsdepartementet. Det var også hun som tok vare på mye av velferden omkring oss. Ørjar Øyen var opptatt av demografi og deltok sammen med andre på Instituttet i et større forskningsprosjekt om byutviklingen i Mo-i-Rana. Derfor gikk bryllupsreisen vår dit. Johan Galtung kom hjem fra Italia og introduserte oss til fredsforskning med den italienske freds-

forsker Danilo Dolci. Sonja Pollan arbeidet med religionssosiologi og var en god del eldre enn oss andre, så jeg visste aldri om jeg skulle forholde meg til henne som student eller forsker. Tore Lindbekk fortalte gjerne om nødvendigheten av å forske på utdanningssystemet. Han erklærte seg som Høyre-tilhenger, og jeg lurte lenge på om det ville kunne ses i hans avhandling. Om alle de mange grener av sosiologien var nye for meg, så var Dag Østerbergs sosiologi den jeg skjønte minst av. Jeg var aldri helt sikker på om det var han som holdt avstand til meg, eller om det var jeg som holdt avstand til han, fordi jeg ikke skjønte hans tilnærming til sosiologien. Natalie Rogoff (senere Ramsøy) kom fra University of Chicago og Columbia University. Hun var opptatt av profesjonsstudier og hadde blant annet jobbet sammen med den navngjetne sosiologen Robert K. Merton. Hans Skjervheim kom rett som det var innenom og prøvde å få i gang en diskusjon om sosiologi og positivisme. Han mente jeg burde vite mer om dette enn de fleste siden jeg hadde jobbet sammen med positivisten Svalastoga. Hans trodde meg omtrent ikke, da jeg sa jeg aldri hadde hørt ordet positivisme.

Det var stadig interessante folk som kom og gikk. Og noen av lørdagene inviterte Holm til kunstnerisk underholdning på sitt kontor.

En overgang delte jeg kontor med Thomas Mathiesen som holdt en forelesningsserie om sosiologiens historie. Nå var den historie ikke så veldig lang, men han overrasket ved å gå helt tilbake til Ibn Khaldoun¹². Det var også første gang jeg hørte navnet Eilert Sundt, men det navnet skulle jeg siden bli godt kjent med. Ellers kan jeg ikke huske at klassikerne sto sentralt i diskusjonene, bortsett fra Durkheim kanskje. Alle på instituttet syntes å være mye mer fremtidsrettet og opptatt av nye undersøkelser, metoder og teorier. De lange linjer gikk fremover, ikke bakover.

I 1959 fikk vi vårt første barn. Hun var med inn på instituttet og var et blidt lite barn som snart ble allemannseie. Innimellom var jeg assistent på ulike prosjekter, blant annet hos Galtung, Ramsøy og Ørjar. Dessuten avviklet jeg mitt andre støttefag, nå i psykologi. Det var ikke spesielt vellykket, men jeg skled igjennom og husker ikke så mye i ettertid. Men jeg husker at Åse Gruda Skard etter eksamen inviterte hele kullet hjem til en flott hagefest, og jeg tenkte at det skulle jeg også gjøre for mine studenter når den tid kom. Det var fint å møte en professor på hjemmebane.

Halvannet år etter første barn kom den andre småjenten. Jeg satt og skrev på min magisteravhandling helt til det øyeblikk riene tilsa at nå måtte det settes punktum. Det var i august 1960, og tre uker senere reiste Ørjar til USA hvor han skulle være i to år for å ta en Ph.d. Jeg skulle komme etter tre måneder senere, for først skulle magistergraden gjøres ferdig. Det ble ganske tungt. Jeg hadde to små barn,

skulle pakke huset for utleie og lese til eksamen. Den gang var skriftlig eksamen to ganger tolv timer, og i tillegg kom en offentlig forelesning. Vi satt i eksamenslokalet fra ni morgen til ni kveld, og babyen ble båret inn hver fjerde time så hun kunne ammes. Men først ble hun sjekket for jukselapper inne i tøyet. Legen hadde gitt meg noen Ritalin-tabletter så jeg skulle greie å komme gjennom de tolv timene, for trettheten var ganske påtrengende. Jeg kjente ikke noe til denne nye medisinen, men den virket veldig oppkvikkende og jeg skrev som bare det. Da medisinen dabbet av og jeg leste hva jeg hadde skrevet, var det sørgelige greier. Så var det å begynne forfra.

På den tiden hadde vi ikke telefon så jeg sendte et telegram til Nils Christie om at jeg trekker meg – dette går ikke. Neste morgen kom det svar. Det var han og jussprofessor Johs. Andenæs som var i komiteen. De hadde diskutert det, og de syntes ikke jeg skulle trekke meg. Og jeg tror – jeg har aldri spurt Nils Christie om det – men jeg tror han rakte meg en hånd der som ikke var bare faglig. Men den neste oppgaven var i hvert fall bra. Til den offentlige forelesningen ble temaet meddelt en uke i forveien, og jeg hastet til biblioteket for å få tak i den relevante litteraturen, uten å finne den. Sverre Holm hadde allerede hentet bøkene ut og lagt dem på min pult for å spare meg for tid. Så det var mange gode feer i denne fasen.

Magistergradsforelesningen ble avviklet siste lørdag før jul. Om søndagen gikk flyet til Seattle, så da var det bare å kle på mine to småjenter, hanke opp i bagasjen og dra til flyplassen.

Ventetiden 1960-62

Jeg var i USA i halvannet år, og det ble en faglig nedtur. Det var ingen interesse for min nyslåtte magistergrad, og det jeg måtte ha av kunnskaper. Jeg var bare konen til han som skulle ta sin doktorgrad, og i tillegg hadde jeg to små barn. Men sosialt hadde jeg det veldig fint.

Vi kom tilbake i 1962 og jeg var innom Sosiologisk Institutt for en kortere stund. Jeg jobbet dels sammen med Odd Ramsøy med å sette i gang et prosjekt i Vika hvor et helt boligstrøk skulle rives ned. Han var opptatt av det han kalte ”fil-leproletariatet” og ville gjerne vite hva som skjedde med folk fra dårlige boligstrøk i en slik saneringsprosess¹³. Dels jobbet jeg på timebasis for Statistisk Sentralbyrå med utvikling av spørreskjemaer og fikk ganske snart tilbud om fast stilling. Men enda mer spennende var et tilbud fra Departementet for familie- og forbrukersaker om å foreta en undersøkelse av ”livsvilkårene” til ugifte mødre. Mandatet for

undersøkelsen var ganske åpent og budsjettet sjenerøst. I kontrakten sto det også at Departementet ville trykke og utgi mitt manuskript når det lå ferdig. Det var et helt fantastisk tilbud og en åpning inn i anvendt samfunnsforskning. Enda lykkeligere ble jeg da det kom invitasjon fra Institutt for Samfunnsforskning til å flytte dit.

Institutt for Samfunnsforskning 1963-68

Historien til Sosiologisk Institutt kan ikke skrives uten at også Institutt for Samfunnsforskning trekkes inn. ISF var viktig ikke bare for de forskere som hadde tilhold der, men på godt og ondt også for Sosiologisk Institutt. ISF trakk til seg både universitetsansatte og yngre forskere og ga dem bedre arbeidsvilkår enn det de kunne få på Universitetet. Professorer la sine prosjekter dit, tok med seg assistenter og bevilgninger og hadde sine hovedbaser på ISF. For noen ble undervisningen på Universitetet et annenhånds- prosjekt. Sosiologien som stadig var et lite fag ble mer skadelidende enn de mer etablerte fagene. Samtidig ble ISF et viktig arnested for videreutdanning av samfunnsforskere som etter hvert ble kanalisert tilbake til ekspanderende samfunnsfag over hele landet. ISF så gjerne seg selv som et eliteprosjekt, og for så vidt med god grunn, men i forhold til Universitetet bidro det nok til en viss sjalusi og verbal gnissing som aldri ble omsatt i direkte konflikt. På et visst tidspunkt følte jeg meg som mellom barken og veden, fordi jeg hadde en mann som jobbet på Universitetet og selv opplevde sterk lojalitet til ISF.

ISF var tverrfaglig både i ideologi og praksis. Her var sosiologer, psykologer, statsvitere, filosofer, jurister og valgforskere om hverandre,¹⁴ og diskusjoner gikk på kryss og tvers av de ulike fagene. Det var pauserommet fra Løkkeveien, nå i større format og med enda flere faglige paradigmer å forholde seg til. Det varte lenge før jeg deltok i diskusjonene. Jeg konsentrerte meg om prosjektet om ugifte mødre og etter en stund søkte jeg målrettet til miljøet rundt Vilhelm Aubert som på den tiden skrev om Det skjulte samfunn¹⁵ og Det usynlige Norge¹⁶. For meg ble Auberts arbeider¹⁷ og diskusjonene om sosiologiens oppgaver og samfunnsmessige relevans inspirasjonskilden til både pågående og senere forskning. De ga legitimitet til det jeg på det tidspunkt opplevde som en intuitiv forståelse av at sosiologien også burde være et viktig redskap til å forstå de mekanismer som betinger konflikter og ulikheter og tvinger noen mennesker til å leve på kanten av samfunnet.

Auberts arbeider og det som senere ble kalt ”problemorientert empirisme”, samt mine første skritt inn i den anvendte sosiologi ga opphav til noen av lunsj-bordets mange diskusjoner om forholdet mellom ”ren” sosiologi og anvendt

sosiologi, som om vi sto overfor rangordnete dikotomier.¹⁸ Dels ble det argumentert med at sosiologiens kjerne lå i dens teori og at empiriske undersøkelser uten denne kjerne ikke lå innenfor sosiologien, eller for så vidt forskningen. Dels omfattet diskusjonene omfanget og arten av teori som var nødvendig for at den anvendte forskningen både skulle ha tilstrekkelig kvalitet og ligge innenfor sosiologien og samfunnsforskningen ellers. Dels ble omfanget av oppdragsgivers rolle og innflytelse på prosjektet diskutert. Relevansbegrepet ble både personliggjort og farget av offentlige prioriteringer. Det var viktige diskusjoner som i dag er velkjente. Selv var jeg tilbakeholdende i diskusjonene fordi jeg var konstant engstelig for at jeg ikke var tilstrekkelig teoretisk orientert. Senere, mye senere, oppdaget jeg at det var en engstelse jeg delte med mange kolleger.

Undersøkelsen om ugifte mødre var mitt svennestykke, og når jeg leser den i dag synes jeg fortsatt det er godt og grundig håndverk.¹⁹ Den består i store trekk av tre deler. Første del er en analyse av variasjonen av fødsler utenfor ekteskap basert på tilgjengelig statistikk som går helt tilbake til 1760-tallet. Denne statistikken er et enestående materiale i internasjonal sammenheng. Annen del består av omfattende intervjuer med både ugifte mødre og andre enslige mødre for blant annet å kunne sammenlikne deres levekår. Her gjorde jeg det samme som jeg selv hadde vært med på tidligere og engasjerte og trente studenter til å intervju. Tredje del er utviklingen av en seleksjonsmodell for fødsel og ekteskap som belyses gjennom data.

Miljøet på ISF var åpent og sjenerøst. En av gledene var at det var mange på ISF som fulgte med på prosjektet og ga gode råd og innspill. Dagfinn Ås som på det tidspunkt var flyttet fra Sosiologisk Institutt til ISF var med sine omfattende metodekunnskaper den primære inspirator og medspiller. Det var en fantastisk tid hvor jeg oppdaget at jeg kunne gjennomføre en større undersøkelse, og at jeg kunne skrive. Så det omfangsrike manuskriptet ble ferdig til avtalt tid og oversendt Departementet for familie- og forbrukersaker. Lite ante jeg at det skulle bli opphav til den første av de følgende års konflikter mellom oppdragsgiver og forsker innen den anvendte samfunnsforskningen.

Vi rakk å feire oversendelsen med bløtkake før det kom beskjed om at manuskriptet var refusert. Departementet likte ikke konklusjonene og var ikke interessert i at manuskriptet skulle trykkes. Men hvis jeg ville omskrive eller stryke noen av konklusjonene, ville Departementet oppfylle sin del av kontrakten og trykke manuskriptet. Jeg var aldeles knust. Tårene satt løst, men endre på manuskriptet ville jeg ikke. Det var da ISF med Harriet Holter i spissen mobiliserte. Dette var en prinsipiell sak av viktighet for alle forskere, nåværende og fremtidige som kunne tenke seg inn i anvendt samfunnsforskning. Harriet ba om et møte med

statsråden, og noen dager senere dro hun og jeg ned til Departementet hvor det var satt opp et møte med statsråden, departementsråden, ekspedisjonssjefen og noen andre. Harriet satte seg ved siden av statsråden og førte ordet. Jeg sa ikke et ord og ble heller ikke spurt. Der kom det frem at Departementet forberedte en ny lov som skulle gjøre levekårene for ugifte mødre bedre. Men i min undersøkelse kom det frem at ugifte mødre faktisk klarte seg ganske bra og bedre enn de fleste andre enslige mødre. Flertallet av de ugifte mødre var godt integrerte i sine opphavsfamilier og de hadde høyere giftefrekvens enn andre enslige mødre. Min dokumentasjon passet ikke med de politiske intensjonene og visjonen om at ugifte mødre var utstøtte som hadde det veldig vanskelig. Så vi forlot møtet med uforrettet sak. Da vi kom tilbake til ISF, var forargelsen stor og en eller annen hev seg på telefonen til Universitetsforlaget og fortalte historien. Sjelden er et manuskript blitt omgjort til bok så fort. I løpet av noen få uker lå min bok om Ugifte Mødre hos bokhandlerne. Den fikk en god del oppmerksomhet og ga anledning til seminarer, konsultasjoner og foredrag i flere fora. Noen måneder senere kom det et personlig brev fra statsråden hvor hun takket for et foredrag jeg hadde holdt som hun hadde hørt på, og til jul kjøpte Departementet hundre eksemplarer av boken og sendte som julepresang til sine forbindelser.

I 1965 var vi flyttet til Nesodden, og da kom det et telegram fra professor Torstein Eckhoff om at jeg omgående måtte ringe. Jeg løp til nærmeste telefonkiosk og fikk kontakt med Eckhoff som satt i møte i Forskningsrådet hvor jeg hadde søkt om stipend. ”Du har bare søkt om et halvt stipend - sa han - her gir vi ikke ut halve stipender. Du må velge mellom helt stipend eller ikke noe stipend.” ”Ja, men jeg har to små barn og...”, svarte jeg. ”Det der interesserer ikke oss. Enten får du helt stipend eller ingenting”, sa han. Da sa jeg, ”Hvis jeg tar hele stipendet så jukser jeg,” og han svarte bare: ”Det der hørte jeg ikke. Kan jeg få din avgjørelse?” ”Helt stipend,” sa jeg. Og dermed fikk jeg et ettertraktet forskningsrådsstipend som jeg tok med da vi flyttet til Bergen i 1968.

Med undersøkelsen om ugifte mødre var jeg definert som familiesosiolog, og Eckhoff oppfordret meg til å bruke en videreutvikling av seleksjonsmodellen til et doktorgradsarbeid. Men slik jeg oppfattet det var feltet preget av retninger innen familiepsykologien som jeg hadde liten sans for, så jeg ville heller holde fast i retts sosiologien og utvide den inn i sosialpolitikken. Studiet av den nye Lov om sosial omsorg, dens oppbygging, intensjoner og virkemåte var perfekt for dette formål, så jeg søkte om å gjøre dette til mitt doktorarbeid og fikk en større bevilgning fra Forskningsrådet.

1965-66 ble et vendepunkt for meg både sosialt og faglig. Fra å ha få etabler-te nettverk (som er så viktige i norsk sammenheng) og være faglig usikker, opp-

levde jeg nå å være den som hadde gjennomført en viktig undersøkelse, den som ble spurt til råds og den som fikk invitasjoner til å delta og holde foredrag i faglige fora ute og hjemme. Og fremfor alt hadde jeg opplevd gode kolleger som også sto på for å ordne opp i problemet med Departementet. Det hadde jeg aldri hadde greid på egen hånd. Jeg trivdes og hadde etter hvert tilstrekkelig faglig selvsikkerhet til å ta initiativ til blant annet et sosialpolitisk seminar hvor inviterte innledere var sentrale personer i sosialpolitikken²⁰, utvikle et semesters dobbeltforelesninger på Sosiologisk Institutt, etablere et tverrfaglig forskerforum omkring trygdeforskning²¹, gjenopplive en internasjonal, sosialpolitisk forskergruppe²², og korrespondere med fagfeller i inn- og utland.²³

Samtidig holdt jeg på med den omfattende undersøkelsen av Lov om sosial omsorg²⁴ hvor studenter i sosiologi fulgte med og deltok både som intervjuere og i analysen.²⁵ Det var ingen ende på den glede og energi jeg opplevde, og det var med sorg jeg i 1968 forlot Oslo-miljøet og reiste til Bergen. I en alder av 34 år var jeg omsider blitt sosiolog – ikke bare fordi jeg hadde fått nye kunnskaper, men også fordi omgivelsene nå ga meg faglig respekt og aksept på min rolle som sosiolog. Om veien hadde vært lang og kronglete, så hadde den ført frem.

Noter

- 1 <https://bora.uib.no/handle/1956/2260> og Store Norske leksikon.
- 2 Social Distance Scales utviklet av Emory S. Bogardus.
- 3 Gunnar Myrdals bok An American Dilemma: The Negro Problem and Democracy, 1944, hadde ikke nådd Arkansas på det tidspunkt.
- 4 Professor Franz Adler, 1908-83, østerriksk jøde som flyktet fra tyskernes "Anschluss" til USA, jf. ASA Footnotes November 1984.
- 5 Steen Eiler Rasmussen 1898-1990, professor, arkitekt, forfatter og innflytelsesrik byplanlegger i København.
- 6 Kaare Svalastoga, Prestige, Class and Mobility, 1959, ble en klassiker også internasjonalt.
- 7 International Sociological Association, Third World Congress, Amsterdam.
- 8 Dansk Sociologisk Selskab ble dannet året etter og ble en forløper til Dansk Sociologforening.
- 9 Det var sosiologen Ørjar Øyen som jeg giftet meg med i 1957.
- 10 Sosiologisk Institutt lå i Løkkeveien 7 i Oslo.
- 11 Else Øyen, Retssystemet i Unge Øjne. En Retssociologisk Studie. Universitetet i Oslo 1960. Det var en intervjuundersøkelse blant 259 elever i 6te klasse i København. Metodisk fulgte den malen til Kaare Svalastogas lagdelingsstudier og var nyskapende for så vidt som en slik undersøkelse ikke var gjort tidligere.
- 12 Født i Tunis 1332 og tillagt farskapet til en rekke fag så som sosiologi, filosofi, demografi mv.

- 13 Odd Ramsøy, Trekk fra en saneringsprosess. En intervjuundersøkelse fra Vestre Vika i Oslo, 1963. Universitetsforlaget 1967.
- 14 Vilhelm Aubert, Sverre Brun-Gulbrandsen, Torstein Eckhoff, Harriet Holter, Arne Næss, Ulf Torgersen, Henry Valen, Berit Ås og Dagfinn Ås, for bare å nevne noen av de jeg husker best.
- 15 Vilhelm Aubert, The Hidden Society, Bedminster Press 1965, og Det skjulte samfunn, Pax Forlag A/S 1967.
- 16 Det usynlige Norge, Kontrast 1967, 1/3, med bidrag av Knut Dahl Jacobsen, Vilhelm Aubert, Per Sundby, Victor Gaustad, Ottar Brox og Yngvar Løchen.
- 17 Vilhelm Aubert, Om straffens sosiale funksjon, Universitetsforlaget 1954. Auberts doktoravhandling. Det var vanskelig lesing og jeg slet veldig med den.
- 18 Aubert selv var sjelden å se ved lunsjbordet. Hans kontor var i en annen fløy hvor det ble holdt uformelle seminarer.
- 19 Else Øyen, Ugifte Mødre. En sosiologisk undersøkelse. Universitetsforlaget 1966. Alt materiale fra undersøkelsen inkludert alle utfylte spørreskjemaer, rådata, kodelister, hullkort, notater mv. er deponert på Universitetsbiblioteket, Bergen, og gjort tilgjengelig for reanalyse for nye generasjoner av forskere. Navnelister er klassifisert materiale som bare kan hentes ut på visse betingelser.
- 20 Så som helsedirektør Karl Evang, statssekretær Kåre Kristiansen, Gerd Benneche fra Dagbladet m.fl.
- 21 Else Øyen, Sosialomsorgen og dens forvaltere. En sosialpolitisk undersøkelse. Universitetsforlaget 1974. Dette var min doktoravhandling. Alt materiale fra undersøkelsen inkludert alle utfylte spørreskjemaer, rådata, kodelister, data, notater mv. er deponert på Universitetsbiblioteket, Bergen, og gjort tilgjengelig for reanalyse for nye generasjoner av forskere. Navnelister er klassifisert materiale som bare kan hentes ut på visse betingelser.
- 22 RC 19, Research Committee on Poverty, Social Welfare and Social Policy, International Sociological Association. Materiale fra denne tiden er overført til sekretariatet for ISA i Madrid, Spania.
- 23 Jeg har et omfattende og nesten komplett arkiv med min forskningskorrespondanse fra 1965 og frem til nå.
- 24 Deltakere var stipendiat Asbjørn Kjønstad, forsker Jon Eivind Kolberg, professor Per Sundby og professor Cato Wadel. Vi utarbeidet blant annet et sett med søknader til departementet om støtte til ulike trygdeforskningsprosjekter. Samarbeidet fortsatte over flere år og resulterte blant annet i et professorat i trygdeforskning som i dag ligger ved Institutt for Økonomi, Universitetet i Bergen. Materiale fra disse samlinger og søknadene ligger i arkiv som vil bli overført til relevant instans.
- 25 Det er artig å tenke på at noen av disse sitter i dag som professorer og vel ansette forskere rundt omkring i Norge, og at en av de som deltok i analysearbeidet nå bekler posten som forsknings- og høyere utdanningsminister.